

1

Evolutie

Wat is dat precies, evolutie?

Laat ik eerst even iets rechtzetten. Op school heb ik geleerd dat onze soort is geëvolueerd en dat we daarom steeds beter werden; elke generatie ontwikkelde hoogstaander eigenschappen. Dat is een misverstand. Evolutie betekent niet dat de soort beter werd, het betekent alleen dat we ons beter aan de omgeving gingen aanpassen, waar soms ook nadelen aan kleefden. Wat goed is om te overleven, hoeft niet altijd goed voor ons persoonlijk te zijn. Een voorbeeld. We zijn op twee benen gaan lopen. Dat wandelt lekker, maar de keerzijde van de medaille is rugpijn. Als kruipers hadden we daar geen last van gehad (maar dan zat de fysio nu zonder werk).

Mensen leven inderdaad langer dan ooit tevoren, maar het is niet gezegd dat ze ook beter leven, of dat het menselijk leven over honderd jaar meer kwaliteit heeft dan ons leven nu.

Wat is er misgegaan?

De evolutie heeft ons geholpen om op weersveranderingen in te spelen en aan de klauwen van dinosaurussen te ontsnappen. Dankzij de evolutie hebben we geleerd hoe we

kunnen overleven, maar we weten nog steeds niet wat we hier op aarde te zoeken hebben. Die onrust, dat knagende gevoel dat ons leven op de een of andere manier zin moet hebben, maakt ons (en vooral existentialisten) erg, erg ongelukkig. Bavianen springen nog steeds vrolijk rond in de bossen, terwijl wij ons kleine beetje haar (in vergelijking met bavianen) uit ons hoofd trekken omdat we ons niet goed genoeg voelen. Hoezo niet goed genoeg? Kom op, we staan aan de top van de voedselketen! Zelfs sprinkhanen hebben geen minderwaardigheidscomplex (denk ik).

We kunnen omgaan met gevaar, maar niet met jaloezie. Een roofdier kun je doodknuppelen, emoties niet, want dat zijn geen fysieke entiteiten; je zou alleen jezelf maar doodknuppelen. Als je verstrikt raakt in jaloezie, kan die uitgroeien tot woede, tot ziekte, tot verslaving en uiteindelijk tot psychische stoornissen, vooral bij kinderen.

Evolutie is sowieso een wonder. Statistisch gezien was de kans niet zo groot dat er uit een clustertje microben een mens zou ontstaan. Voor zover we weten hebben andere planeten dat nooit gepresteerd. Die hebben nog niet één interessante cel voortgebracht, terwijl wij McDonald's hebben, dat al 12 biljoen hamburgers heeft verkocht.

De astronoom Fred Hoyle schrijft: 'Je kunt je net zo moeilijk voorstellen dat het universum toevallig een mens voortbrengt als dat een orkaan over een autokerkhof raast en zo een 747 creëert.'

We tobben over allerlei dingen waar we niets aan kunnen doen. Voor mij was dat inzicht een openbaring; dat ik niet mijn schuld ben, maar gewoon een slachtoffer van mijn DNA. Ik weet nu dat ik niet altijd zo kritisch op mezelf hoeft te zijn. En dan die eeuwige prestatiedwang van me... van altijd aardig gevonden willen worden (door mensen die ik misschien nooit meer zal zien en/of zelf niet eens aar-

dig vind) tot beweren: ‘Natuurlijk kan ik in drie maanden een boek schrijven’ (en daar vervolgens bijna aan onderdoor gaan). Ik weet nu dat ik dat niet opzettelijk doe om mezelf te kwellen, het is gewoon mijn lot. Het is het lot van de mens. Het is iets wat bij onze voorouders uit het paleolithicum vandaan komt, iets wat hunkert naar beloning in de vorm van overleven. Hoera! Ik heb geen psych, priester of rabbijn meer nodig: de ware schuldige is de menselijke geschiedenis.

Onze relaties

Waarom maken we het onszelf zo moeilijk als we, in termen van evolutie, nog in de kinderschoenen staan? Een paar feiten waaruit blijkt dat de homo sapiens nog steeds een gevalletje werk in uitvoering is en niet zo avant-garde als we graag denken. Van ons DNA komt 98 procent overeen met dat van mensapen en ongeveer 90 procent met dat van muizen. En erger nog: 30 procent met dat van gist. Er schijnt een T-shirt te bestaan met de tekst: ‘Je deelt 25 procent van je DNA met een banaan. Dus doe effe normaal!’

Ik heb pas gelezen dat er een dier is ontdekt, een soort rimpelig zakje van één millimeter, dat wel een bek heeft maar geen anus (ik bedenk dit niet zelf), dus zijn eten gaat door hetzelfde gat erin en eruit. Hij heet *Saccorhytus coronarius* en blijkt familie van ons te zijn, ook al leefde hij 540 miljoen jaar geleden. Inmiddels is hij uitgestorven. Nog een reden om het niet zo hoog in de bol te hebben. Darwin schreef: ‘Waarom is het denken, een product van de hersenen, wonderbaarlijker dan de zwaartekracht, een eigenschap van materie? Omdat we arrogant zijn en onszelf verheerlijken.’

De geschiedenis van Ons in een notendop

We zijn begonnen als aan de rotsen geplakt, eencellig protoplasma (het zag er niet uit). Dat ging miljoenen jaren zo door, tot we werden opgewaardeerd tot algen (geen indrukwekkende vooruitgang). Toen kwam onze fungusfase (ja, je bent verwant aan de schimmel op dat vieze broodje dat al een week in je tas zit) en daarna werden we achtereenvolgens parasieten, kwalen, wormen, kaakloze vissen en haaien (onze Wall-Streetfase). Als amfibie voelden we ons als een vis uit het water en toen onze vinnen vervangen werden door poten, krabbelden we voorgoed op het droge. Daarna was er geen houden meer aan. We werden zoogdieren (een soort hamsters) en hadden het druk met niet onder dinosauruspoten komen. Opeens viel er een meteoriet uit de lucht. Wie overleefde, ontwikkelde zich verder. De rest werd helaas verpulverd.

Ergens tussen de 40 en 25 miljoen jaar geleden veranderden we van apen in orang-oetans in chimpansees. Ongeveer 6 miljoen jaar geleden werden we tweepoter en homo (niet dat soort homo, houd je hoofd erbij).

We zijn pas 200.000 jaar moderne mensen: homo sapiens. Sapiens betekent zo ongeveer dat we ‘denken over denken’. In het grote geheel zijn we dus nog jonkies. Dat we nu zijn wie we zijn, betekent niet dat we geen fouten hebben. Onze oerbagage zijn we nog niet kwijt, een stukje van ons brein is in feite nog reptiel. En dat is dus de stand van zaken: we zijn deels primitief, deels geniaal. Dat reptiele stukje brein had 300 miljoen jaar geleden een functie, want daardoor konden we ademen, slikken, wippen en niezen (de eerste levensbehoeften). *Eten, bidden, beminnen* had toen nooit een bestseller kunnen worden. Misschien had *Eten, neuken, doodmaken* het wel gered.

Evolutie

Ons zoogdierenbrein is zo'n 100 miljoen jaar oud (het begin van emoties en het vermogen relaties aan te gaan). Tussen de 500.000 en 200.000 jaar geleden maakte een deel van onze hersenen (de neocortex) een groeispurt door. We gingen plannen, ons leven richting geven en onze impulsen bedwingen. En we werden ons bewust van onszelf. Daarna leerden we ook praten, symbolen gebruiken, problemen oplossen en over de toekomst nadenken. De keerzijde was dat we ons ook zorgen gingen maken en piekeren over 'wat als'-scenario's. Om nog maar te zwijgen van het heetste hangijzer – de wetenschap dat we allemaal doodgaan. Een zenuwslopende zorgencocktail.

Keerzijdes

Het lijkt wel of we, in termen van evolutie, bij elke stap vooruit een hele hoop stappen terug doen. Die evolutionaire keerzijde zien we niet alleen bij mensen maar bij alle levende wezens. Het dier dat het wat dat betreft het slechtst heeft getroffen, is volgens mij de giraf. Die heeft nooit klauwen, scherpe tanden of een pantser ontwikkeld en moest dus iets anders verzinnen om niet uitgestorven te raken. Dat werd een lange nek. Daarmee kon de giraf als enige bladeren uit boomtoppen eten. Maar de keerzijde was dat hij niet meer overeind kon komen als hij omviel. En nooit fatsoenlijk een glas chardonnay heeft kunnen drinken.

Zo zijn er heel wat keerzijdes te bedenken. Nog een voorbeeld. Miljoenen jaren geleden, toen door verschuivingen in de aardkorst de tropische bossen verdwenen, ontstond in oostelijk Afrika de Grote Riftvallei en kwamen de apen zonder bomen te zitten. Zonder jungle hoefden ze niet van tak naar tak te kunnen slingeren, dus *wham!* daar

was het tweebenige wezen. Het was kennelijk handiger om twee benen te hebben dan vier. We waren nu handsfree, dus konden we gereedschappen maken en (nog belangrijker) sieraden, en lopend lange afstanden overbruggen. En lopen moesten we, en snel ook, wilden we onze voeten niet branden: door de grote hitte op aarde werden we gedwongen landverhuizers.

Een ander nadeel van rechtop staan is dat vrouwen moeite hebben met baren (Echt waar? Nooit gemerkt...). Door die houding is het bekken nu eigenlijk te krap en het is dan ook behoorlijk pijnlijk geworden om er een baby doorheen te drukken.

Nogmaals: ik vergeef mezelf mijn verkeerde keuzes nu ik weet dat mijn brein beslissingen neemt waar ik niet van op de hoogte ben en die soms slecht voor me zijn. Een deel van het probleem is dat onze hersenen niet altijd op één lijn zitten.

Die goeie ouwe tijd: toen we allemaal in hetzelfde schuitje zaten

Toen we als ras nog jong waren, leidden we een prima leven – afgezien van het risico dat we werden verslonden of doodvroren in een ijstijd. In onze apenjaren leefden we in stammen van dertig tot veertig leden, die allemaal familie of goede bekenden van elkaar waren. Iedereen zei iedereen nog gedag. We konden elkaar vertrouwen, want we hadden zo ongeveer allemaal dezelfde genen. Het slechte nieuws was natuurlijk dat er inteeltkinderen werden geboren met zwemvliesten en of een half hoofd.

Het was de goeie ouwe tijd van de jager-verzamelaar, duizenden jaren lang. De mannen deden het vuile werk en

gingen op jacht, de vrouwen maakten wortels en knollen schoon (feminisme bestond nog niet). Niemand klaagde, omdat er nog niemand was die kon praten; de taal was nog niet uitgevonden. Een man die een date wilde, roofde een vrouw bij een buurstam en trok die aan haar haren mee naar zijn kamp. Een snelle wip en hij liet nooit meer iets van zich horen. Niet erg romantisch dus (Valentijnsdag bestond ook nog niet).

Voor de dierenliefhebbers: dertig tot vijftig was ook het ideale aantal voor een groep chimpansees, want dan konden ze elkaar allemaal vlooiën en zo een band opbouwen. Iedereen had contact met iedereen, niemand voelde zich buitengesloten. Als een populatie uit zijn krachten groeide, tot honderd of meer, werd de sociale orde verstoord en gingen de chimpansees kibbelen.

Maar wij waren in staat om onze stammen uit te breiden tot 150 of meer leden zonder de balans en het vertrouwen te verliezen. Als iemand in de puree zat, schoten de anderen hem te hulp en kreeg hij bloemen of een in steen gebeitelde beterschapskaart. In plaats van een vlooibeurt.

150 was zelfs het ideale aantal (en is dat nog steeds voor succesvolle familiebedrijven, sociale netwerken, openbare vergaderingen, militaire troepen en harems). Iedereen groette elkaar, niemand was een vreemde en dus was er geen behoefte aan een hiërarchie of aan wetten. In die tijd hadden we allemaal werk: plukken, villen, hakken (ik heb het natuurlijk niet over de gabbercultuur, maar over bomen en struiken). Niemand was ontevreden, gefrustreerd of voelde zich een lompe hobbezak.

En niemand maakte je belachelijk omdat je tanden recht uit je mond naar voren staken, want zo zag iedereen eruit. Niemand had een minderwaardigheidscomplex, want dat was nog niet uitgevonden.

Pikorde en status: het ontstaan van jaloezie

Ineens, als gevolg van de strijd om voedsel, territorium en sekspartners, begonnen we onszelf te vergelijken met anderen. We werden ons ervan bewust wie het zwakst was en wie het populairst. Daaruit kwamen allerlei emoties voort. Wie het gevoel had dat hij onderaan de ladder stond, ging zich schamen en ontwikkelde een negatief zelfbeeld.

Dat was het eind van het idee dat we allemaal gelijk zijn. Om het in de gemeenschap te ‘maken’, voelden mensen zich genoodzaakt iets bijzonders te doen of te zijn, iets waardoor ze zich binnen de stam onderscheidden. Antropologen hebben het tastbare bewijs daarvoor geleverd in de vorm van duizenden jaren oude skeletten. Ze vonden privégraven van vrouwen die behangen waren met sieraden. Uit massagraven kwamen alleen sieraadloze overblijfselen tevoorschijn. Er is ook aangetoond dat hoe sterker en slimmer een man was, hoe vaker hij vooraan in de rij voor het buffet stond en hoe meer hij dus kon eten. En de vrouwen met de breedste heupen waren het populairst, want die zouden goed kunnen baren (nu moet je eruitzien als een stok met één wenkbrauw). Zo ontstond de pikorde. En ik ben er vrij zeker van dat we zonder die pikorde geen clowns hadden gehad. Want als je geen machtige tors of brede heupen had, werd je misschien aan de roofdieren gevoerd, en als je een neurotisch typje was, begon je dan gekke gezichten te trekken of zogenaamd over bananenschillen uit te glijden, zodat iedereen moest lachen. En omdat iedereen je zo leuk vond, kreeg je je deel van de buffelkoek. Als je niets bijzonders aan het sociale gebeuren had kunnen toevoegen, zou je er nu niet meer zijn. Toen én nu was status synoniem met overleven. In de top tien van overlevers staan nog steeds de alfamannetjes, rijpe jonge vrouwen, hoogbegaafden en een paar clowns bovenaan.

Evolutie

Een andere reden waarom grappenmakers ineens ‘in’ waren, was de groei van de stammen, die met rituelen, muziek en vermaak bij elkaar werden gehouden. Door muziek en lachen wordt dezelfde endorfine geactiveerd als bij het vlooiën. Zelfs bij mensapen heeft samen lachen hetzelfde sociale effect als elkaar vlooiën en aan bananenschillen hebben ze natuurlijk geen gebrek. Doordat je snel en kort gaat uitademen als je lacht, raken je longen leeg en hap je uiteindelijk uitgeput naar lucht. Die druk op de borstspieren zorgt voor de aanmaak van endorfine, een verslavend stofje. Als een aap tegen een boom loopt en achterover valt, liggen de andere apen in een deuk. En allemaal voelen ze zich heerlijk.

Landbouw

(Geen sexy onderwerp, ik weet het.) Met de landbouw kwam er een eind aan de goeie ouwe tijd, maar begon de beschaving. En er was nog een belangrijke keerzijde.

Tegen het eind van de laatste ijstijd, zo’n 12.000 jaar geleden, werden de populaties groter en ontstonden er dorpen. Jagen en verzamelen waren uit, landbouw was in. Mensen konden op één plaats blijven en daar hun eigen eten verbouwen, jaar na jaar. Ze zetten een hek rond hun modderlandje om onbevoegden buiten de deur te houden en claimden dat de grond van hen was (het ontstaan van de begrippen ‘ik’ en ‘mijn’). Ze gingen huizen bouwen, voor hun eigen veiligheid en die van hun spullen, richtten zich voortaan vooral op zichzelf en verzamelden steeds meer bezittingen (meubels, dieren, waarschijnlijk ook juwelen). Hun bezit was hun alles; ze waren bereid het met hun leven te verdedigen. Rovers vormden vijfduizend jaar lang een probleem, maar uiteindelijk ontstond er een elite die meer spullen verzamelde dan

wie ook, ten koste van de boeren, die gedwongen werden hun voedselvoorraden af te staan en, erger nog, er belasting over te betalen. In die tijd was 90 procent van de bevolking boer en de overige 10 procent uitbouter. Het was nu menens met 'zij' en 'wij' in de samenleving.

Later kwam er beter transport, zodat meer mensen nederzettingen konden gaan stichten, die uitgroeiden tot dorpen, steden, koninkrijken. Het probleem was dat het menselijk ras miljoenen jaren in kleinschalig stamverband had geleefd en dat de landbouwrevolutie zich zo plotseling en zo snel voltrok dat er geen tijd was om accurate groot-schalige samenwerkingsvormen op te bouwen. Misschien hangen we daarom mentaal nog steeds uit het lood; we hebben de bliksemsnelle ontwikkelingen nooit goed bij kunnen benen. Sommigen zeggen dat de landbouwrevolutie het begin van de menselijke vooruitgang was, anderen dat we sindsdien alleen maar verder afglijden. Als we altijd goed waren blijven samenwerken, waren we nu misschien gelukkiger en beter aangepast.

De geschiedenis gaat verder...

Hierna kreeg elk tijdvak van de geschiedenis te maken met bevolkingsexplosies en de bijbehorende verkrachtingen en plunderingen. In de Grieks-Romeinse tijd kregen de goden de schuld van al het onheil, van blikseminslag tot het dodelijk aan de kook raken in een badhuis. Als je te veel dronk, kwam dat doordat het moest van Bacchus, de god van de wijn. Als je ineens verliefd werd op De Verkeerde Man, was dat niet jouw schuld, want dan had Venus een van haar blote cupidootjes op je afgestuurd.

Mijn echtgenoot Ed vindt ook nooit dat iets zijn schuld

Evolutie

is. Hij stoot continu zijn hoofd aan balken en heeft voortdurend ongelukjes, maar dat komt altijd omdat het plafond te laag is of omdat die ander niet kan rijden. Hij kan niet geloven dat het komt doordat hij vergeten is te bukken of omdat hij zélf niet kan rijden.

Jezus

Toen werd voor opeens na: Christus nam het roer over en vertelde ons dat Hij wist wat Hij deed en wij niet. Wij waren het schuim der aarde en zondaren, maar als we onze zondigheid toegaven, mochten we naar de hemel en zou Hij ons vergeven.

Joodse mensen weten ook wel dat ze iets verkeerd hebben gedaan, maar meestal schuiven ook zij de schuld op iemand anders. Ze krijgen vrij om te vieren hoe slecht ze zijn behandeld. Ze hebben Chanoeka omdat ze zonder waarschuwing uit Egypte weg moesten. Ze moesten zo snel vluchten dat hun brood geen tijd kreeg om te rijzen (zelf vind ik matses lekkerder dan brood, dus wat is het probleem?). Met Pesach voelen ze zich bestolen en eten ze mierikswortel om aan hun bitterheid te worden herinnerd (alsof dat nodig is).

Veel later, toen er koningen en koninkrijken kwamen, zetten de mensen geen vraagtekens meer bij hun plek op de door God goedgekeurde hiërarchische ladder. De koning was de kers op de taart, zijn hof de slagroom, ver daaronder vormde de rest van de samenleving laagjes en de boeren waren de bodem. Ze kenden hun lot: wat bollen in de prut planten en hooibalen maken. Ze hadden geen minderwaardigheidscomplex, want ze wisten dat ze het laagste van het laagste waren en dat dat zo zou blijven. Beseffen dat je niet lager kunt zakken, geeft een zekere rust.